

Tadeusz M. SIEROTOWICZ, SJ

FILOZOFIA POEZJĄ I LOGIKĄ ŻYJĄCA

A. N. Whitehead (1861–1947) był filozofem, o którym mówiono też jako o wielkim matematyku. Nie czas tu i miejsce na wymienianie tytułów jego dzieł, omawianie głównych ich idei czy na przytaczanie faktów jego życia. Dorobek tego filozofa, dzięki polskim przekładom jego dzieł oraz pracom podejmującym jego idee, zaczyna być coraz szerzej znany w Polsce¹.

Chciałbym w tym krótkim szkicu zwrócić uwagę na koncepcję filozofii Whiteheada i zaproponować tłumaczenie wykładu zatytułowanego *Cel filozofii*, ogłoszonego przez niego do studentów Harvard and Radcliffe Philosophical Departments a następnie opublikowanego jako ostatni rozdział jego książki *Modes of Thought*².

Whitehead w wielu swych książkach wypowiadał się na temat koncepcji filozofii, jej celu i istoty. W *Process and Reality*³ znajdujemy cały rozdział poświęcony omówieniu filozofii spekulatywnej, która w intencji Whiteheada winna zmierzać do wypracowania koherentnego, logicznego i koniecznego systemu idei ogólnych, interpretujących każdy element naszego doświadczenia⁴. Nie chodzi tu jednak o każdy system idei ogólnych, choćby najbardziej śmiały i nowatorski, bowiem śmiałość w konstrukcji takiego systemu jest

*UWAGA: Tekst został zrekonstruowany przy pomocy środków automatycznych; możliwe są więc pewne błędy, których sygnalizacja jest mile widziana (obi@opoka.org). Tekst elektroniczny posiada odrębną numerację stron.

¹W 1988 roku ukazały się w języku polskim dwa przekłady jednego z ważniejszych dzieł Whiteheada *Science and the Modern World*, wydane przez Znak (tłumaczyli Maciej Kozłowski i Marek Pieńkowski OP, wszystkie cytaty w niniejszym tekście pochodzące ze wspomnianego dzieła Whiteheada podają według tego właśnie tłumaczenia) oraz przez IW PAX (tłumaczył Sławomir Magala). IW PAX zapowiedział wydanie przekładu *Process and Reality*, dzieła uchodzącego za najważniejsze w dorobku Whiteheada. Na temat koncepcji tego filozofa wiele piszą np. M. Heller i J. Życiński (zob. np. M. Heller i J. Życiński, *Wszecławiat i Filozofia*, Kraków 1980, M. Heller i J. Życiński, *Drogi myślących*, Kraków 1983, J. Życiński, *Teizm i filozofia analityczna*, t. 2, Kraków 1988).

²New York 1968, s. 171–174.

³New York 1969.

⁴*Process and Reality*, New York 1969, s. 5.

ograniczana poprzez pokorę wobec logiki i wobec faktów. Kiedy jednak filozofii brak śmiałości uogólnień i wspomnianej wyżej pokory a dominować zaczynają refleksje poświęcone jedynie analizie myśli choćby najwybitniejszych filozofów, jest to oznaką choroby filozofii⁵. W konstrukcji systemu filozoficznego duże znaczenie przywiązywał Whitehead do świadectwa poetów, uwrażliwiających na nowe aspekty rzeczywistości i wyrażających „intuicje ludzkości przenikające to, co w konkretnym fakcie ma charakter uniwersalny”⁶. Whitehead nie był jedynym filozofem, który tak dużą rolę nadawał świadectwu poezji. Starczy wspomnieć tu choćby M. Heideggera, u którego myślenie i poezja wypowiadają to samo, ponieważ „bycie przemawia wszędzie i ciągle przez wszelką mowę”⁷.

Filozofia jednak, mimo iż sięga do świadectwa poetów, jest „najbardziej efektywnym ze wszystkich działań intelektualnych człowieka. Buduje katedry, nim robotnicy położą pierwszy kamień i burzy je, nim erozja zniszczy ich łuki”⁸. Jeżeli więc filozofia ma takie znaczenie pośród innych intelektualnych poczynąń człowieka, to słusznie pytać trzeba o jej cel i istotę. „Filozofia — powiada Whitehead — zaczyna się wraz ze zdziwieniem. Niemniej przy końcu, kiedy już refleksja filozoficzna osiągnęła swój cel, zdziwienie pozostaje”⁹. Zdziwienie, które może stać się punktem wyjścia do dalszych poszukiwań i analiz czyli do podjęcia tej przygody, która należy do istoty naszej cywilizacji¹⁰.

W poniższym tekście Whiteheada znajdujemy naszkicowaną odpowiedź na pytanie o cel filozofii. Autor porusza też zagadnienie wzajemnej relacji nauki i filozofii, co stanowiło dodatkową zachętę do przetłumaczenia tego tekstu.

⁵ *Process and Reality*, New York 1969, s. 21.

⁶ *Nauka a świat nowożytny*, Kraków 1987, s. 128.

⁷ Cytat za: B. Baran, *Saga Heideggera*, Kraków 1988, s. 157. Oczywiście zestawienie Whiteheada z Heideggerem jest tutaj tylko *per analogiam*, bowiem ich koncepcje filozofii (i nie tylko filozofii) są różne, choć może ciekawie by wypadło ich porównanie wychodzące np. od roli poezji w myśleniu.

⁸ *Nauka i świat nowożytny*, Kraków 1987, s. 19.

⁹ *Modes of thought*, New York 1968, s. 168.

¹⁰ *Adventure of Ideas*, Cambridge 1933, s. 380.